

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ПРИШЛЯК Оксана Юріївна

УДК 378.091.2:316.47]:005.336.2-052

**ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Тернопіль – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України
Кравець Володимир Петрович,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, радник ректора.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Браніцька Тетяна Ромуальдівна,
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»,
завідувач кафедри психолого-педагогічної освіти та соціальних наук;

доктор педагогічних наук, професор
Козубовська Ірина Василівна,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
завідувач кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи;

доктор педагогічних наук, доцент
Ребуха Лілія Зіновіївна,
Західноукраїнський національний університет,
завідувач кафедри освітології і педагогіки
(м. Тернопіль).

Захист відбудеться 24 вересня 2021 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті <http://www.tnpu.edu.ua> та в науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 20 серпня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. М. Мешко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У XXI ст. все більшого значення набуває осмислення суті мультикультуралізму та міжкультурної складової освіти. У доповіді міжнародної комісії ЮНЕСКО, присвяченій проблемам розвитку освіти, зазначено, що в сучасних умовах зазнає переосмислення цільове призначення освіти у контексті викликів загальнопланетарного масштабу (глобалізаційних та міграційних процесів); констатовано, що метою освіти є гуманізація і стабілізація суспільних відносин. Мультикультуралізм у сучасному світі набуває обрисів провідної концепції діалогу світових культур, пошуку механізмів міжкультурної взаємодії та способів їх реалізації.

Ідея міжкультурності як нової концепції співіснування людей і сталого розвитку світової спільноти є предметом постійної уваги світового співтовариства, що знайшло своє відображення в низці міжнародних документів, зокрема: Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний в сфері сталого розвитку на період до 2030 року», прийнятій у 2015 р., та документах Ради Європи «Жити разом: поєднання різноманітності та свободи в Європі XXI століття» (2011 р.), «Міжкультурний діалог, культурне різноманіття та освіта» (2016 р.), «Компетенції демократичної культури «Жити разом як рівні в культурно різноманітних демократичних суспільствах» (2016 р.) та інших.

Мультикультурність сучасного світу вносить свої корективи у професійну діяльність фахівців соціономічних професій, вимагаючи від них нових підходів до виконання професійних функцій і завдань. З огляду на це зростає потреба у фахівцях соціономічних професій, здатних виконувати свою професійну діяльність з урахуванням викликів і вимог сучасного багатокультурного соціуму.

Типовими представниками соціономічних професій є фахівці, які володіють і усвідомлено застосовують спеціальні знання, уміння й навички реалізації «допомагаючих технологій», що передбачають підтримку у складних життєвих обставинах і застосовуються з метою наснаження, активізації внутрішнього потенціалу, передачі інформаційних, матеріальних та інших ресурсів, необхідних для подолання кризових і проблемних ситуацій, та створення оптимальних умов життєдіяльності, забезпечення і реалізації людини.

Актуальність формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій значною мірою зумовлена тим, що в умовах сьогодення спостерігається низка суперечностей між:

- стрімкими темпами й масштабами глобалізаційних та міграційних процесів у сучасних умовах, що ставлять нові виклики перед фахівцями соціономічних професій щодо необхідності здійснювати професійну діяльність у мультикультурному середовищі, і недостатнім рівнем їх міжкультурної компетентності;

- соціальною значущістю проблеми формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій у процесі

професійної підготовки й недостатньо адаптивними напрацюваннями теоретичних та методичних засад означеного процесу;

– необхідністю підготовки кваліфікованих фахівців соціономічних професій з високим рівнем сформованості міжкультурної компетентності та недостатньо гнучким реагуванням системи вищої професійної освіти на задоволення цього запиту;

– потребою в фахівцях соціономічних професій із сформованою міжкультурною компетентністю як важливою основою їх професійної мобільності, конкурентоспроможності, способу самореалізації й успішності професійної діяльності у мультикультурному професійному середовищі та недостатньою готовністю ЗВО реалізовувати системний підхід до формування їх міжкультурної компетентності;

– запитом на реалізацію сучасних підходів до формування міжкультурної компетентності і відсутністю для цього науково обґрунтованих організаційно-педагогічних умов, навчально-методичного та змістово-технологічного забезпечення.

Актуальність досліджуваної проблеми, брак її належного розроблення в педагогічній теорії і практиці, виявлені суперечності й науково-практичні потреби в їх розв'язанні зумовили обрання теми дослідження **«Теорія і методика формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за напрямками «Психолого-педагогічні механізми створення гендерно-справедливого середовища для дітей та молоді у контексті реалізації Концепції нової української школи» (№ держреєстрації 0119U100477) та «Теоретичні і методичні основи професійної підготовки фахівців соціальної сфери» (державний реєстраційний номер 0114U003074 (Шифр ПВІ-1)). Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 7 від 23 лютого 2016 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 29 березня 2016 р.).

Об'єкт дослідження – міжкультурна компетентність як компонент теорії і практики професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій.

Предмет дослідження – формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій у закладах вищої освіти України.

Мета дослідження полягає в розробці та експериментальній перевірці дієвості системи формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій у закладах вищої освіти України.

Відповідно до поставленої мети сформульовано такі **завдання дослідження**:

1. Дослідити теоретичні і практичні аспекти сучасного стану формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій.

2. Вивчити вітчизняний та зарубіжний досвід підготовки фахівців соціономічних професій до роботи в міжкультурному середовищі.

3. На основі аналізу теоретичних підходів до розуміння міжкультурної взаємодії та моделювання міжкультурної компетентності визначити структуру міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій; розробити діагностичний інструментарій моніторингу рівня її сформованості.

4. Обґрунтувати концепцію й систему формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій; розробити структурно-функціональну модель її реалізації.

5. Розробити та апробувати навчально-методичне і змістово-технологічне забезпечення та організаційно-педагогічні умови ефективного формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій у ЗВО України.

Провідною ідеєю дослідження слугує положення про те, що формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій має стати пріоритетним напрямом їх професійної підготовки, необхідним елементом їх самореалізації, професійної діяльності і конкурентоздатності. Системне формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій потребує уваги до міжкультурності освіти, особливостей професійної діяльності фахівців соціономічних професій у міжкультурному контексті, впливу зовнішніх (посилення інтеграційних та міграційних процесів, формування міжкультурного соціуму) та внутрішніх (зростання вимог споживачів освітніх послуг до рівня їх міжкультурної підготовки) передумов, наукових підходів та загальнопедагогічних і спеціальних принципів, обґрунтованих концепцій і теорій міжкультурної взаємодії, міжкультурної компетентності та способів їх моделювання і розвитку, напрацьованого вітчизняного і зарубіжного досвіду формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій та потенціалу вітчизняних ЗВО.

Концепція дослідження. Мультикультурність буття сучасної людини зумовлює потребу в професійній підготовці фахівців соціономічних професій, здатних виконувати професійну діяльність з урахуванням викликів і вимог сучасного міжкультурного соціуму.

Теоретико-методологічною стратегією концепції є філософські, психологічні, педагогічні, соціально-економічні положення, взаємопов'язані зовнішні та внутрішні передумови, детермінанти професійної діяльності фахівців соціономічних професій, що дають змогу трактувати формування їх міжкультурної компетентності як поетапний процес, що зумовлює якісні трансформації в компонентах досліджуваного конструкту.

Ефективність формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій залежить від розробленої й успішно апробованої системи формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій, навчально-методичного та змістово-технологічного забезпечення, обґрунтування й реалізації організаційно-педагогічних умов ефективного її функціонування. Цей процес передбачає

узгоджену взаємодію всіх його структурних блоків, що оптимізують досягнення окреслених цілей і результату. Концепція дослідження містить чотири взаємопов'язаних концепти, що сприяють реалізації провідної ідеї дослідження, зокрема:

– *теоретичний* – визначає систему наукових ідей, концепцій, положень, категорій і дефініцій, без яких неможливе розуміння суті досліджуваної проблеми й які покладено в основу системного формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій. Це ідеї про міжкультурність освіти, її роль і вплив на гуманізацію системи людських відносин, теорії міжкультурної взаємодії і моделювання міжкультурної компетентності, специфіку професійної діяльності фахівців соціономічних професій, положення щодо вдосконалення освітнього процесу у ЗВО;

– *методологічний* – забезпечує розуміння того, що формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій у ЗВО характеризується як багатофакторний, інваріантний, спеціально організований інноваційний процес, що ґрунтується на інтеграції філософсько-методологічних засад, численних наукових теорій (міжкультурності освіти, міжкультурної взаємодії і компетентності, формування особистості майбутнього фахівця), загальнонаукових підходів, загальнопедагогічних та спеціальних принципів, особливостей професійної діяльності фахівців соціономічних професій у контексті міжкультурності;

– *методичний* – здійснює науково-методичний супровід процесу формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій; у контексті розробки етапів формування міжкультурної компетентності здобувачів першого (бакалаврського рівня) у ЗВО та методики діагностики й оцінювання рівнів сформованості міжкультурної компетентності студентів;

– *технологічний* – передбачає розробку, впровадження та експериментальну перевірку системи формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій у ЗВО, котра ґрунтується на професіограмі фахівця, особливостях його професійної діяльності, моделі міжкультурної компетентності; забезпечує розробку та реалізацію навчально-методичного і змістово-технологічного забезпечення й організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій; моніторинг та оцінку сформованості міжкультурної компетентності майбутніх фахівців у ЗВО.

Загальна гіпотеза дослідження полягає в тому, що формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій буде ефективним за умови теоретико-методологічного й методичного обґрунтування, упровадження розробленої, теоретично обґрунтованої та експериментально перевіреної системи, що забезпечує поетапне формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій у процесі їх професійної підготовки у ЗВО. Ефективність формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій суттєво зростає за умови розуміння міжкультурної компетентності як

інтегративної багатокomпонентної професійно-зумовленої особистісної якості, яка є важливим компонентом професійної підготовки, забезпечує ефективну самореалізацію й професійну діяльність у міжкультурному соціумі.

Загальна гіпотеза конкретизована в **часткових гіпотезах**. Рівень сформованості міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій можна суттєво підвищити, якщо:

– методологічне обґрунтування формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій буде ґрунтуватись на системному, культурологічному, міжкультурному, діяльнісному, компетентнісному, особистісно орієнтованому, аксіологічному, акмеологічному підходах, що характеризують різні взаємозв'язки в дослідженні проблеми та дають змогу витлумачувати науковий феномен «міжкультурна компетентність» як інтегровану сукупність професійно зумовлених знань та особистісних якостей;

– буде розроблене і впроваджене навчально-методичне та змістово-технологічне забезпечення навчальної, практичної, науково-дослідної, виховної та самоосвітньої діяльності студентів;

– будуть реалізовані організаційно-педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій: цілеспрямованої умотивованості майбутніх фахівців соціономічних професій до навчання і професійної діяльності у міжкультурному середовищі; залучення студентів до створення і формування міжкультурного освітнього середовища у ЗВО; забезпечення їх активного саморозвитку і самовдосконалення через використання та інтеграцію інноваційних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій;

– у процесі формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій будуть максимально акумульовані комунікаційні, комп'ютерні, організаційні ресурси ЗВО, інтелектуальний і міжкультурний потенціал суб'єктів освітнього процесу.

Методологічна основа дослідження базується на концепції міжкультурності; положеннях гуманістичної філософії, теорії про загальний зв'язок, цілісність і взаємозалежність явищ сучасного світу; наукового пізнання; взаємозв'язку освіти, мови й культури, а також на реалізації методологічних підходів до вивчення проблеми дослідження.

Нормативна база дослідження: Закони України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про освіту» (2017 р.); накази МОН України: «Стандарт вищої освіти України» (2016 р.), Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років (2014 р.), «Про затвердження концептуальних засад розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в Європейський освітній простір» (2004 р.); стандарт вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота та галузі знань 23 Соціальна робота для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та інші.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці з підготовки студентів у ЗВО до професійної діяльності (В. Андрущенко, І. Козубовська, В. Кравець, В. Кремень, Г. Мешко, Н. Ничкало, А. Степанюк, Г. Терещук, В. Чайка та ін.); концептуальні засади професійної діяльності фахівців соціономічних професій (О. Біла, Т. Браніцька, Л. Буркова, С. Калаур,

Л. Корнешук, Н. Олексюк, Л. Ребуха та ін.); дослідження проблеми міжкультурної освіти (І. Бахов, М. Байрам, М. Беннет, Дж. Бенкс, Дж. Габріел, Д. Голлнік, Л. Кондрацька, Ф. Чінн та ін.); теорії моделювання освітніх систем (В. Докучаєва, В. Загорський, Л. Лесечко, Л. Петришин та ін.); теорії міжкультурної взаємодії та міжкультурної компетентності (Р. Вайсман, О. Гуренко, Я. Кім, М. Колієр, Р. Купах, Н. Микитенко та ін.); формування міжкультурної компетентності (Т. Іванова, Н. Самойленко, О. Сніговська, О. Тіщенко, А. Токарева, Ю. Халемендик, Є. Хачатрян та ін.); моделювання міжкультурної компетентності та підходів до її формування (Д. Гріффіт, О. Гуренко, Д. Дієрдорф, О. Кричківська, С. Тінг-Тумі, М. Хаммер, Г. Чангнон, Б. Шпіцберг та ін.).

Для вирішення окреслених завдань і перевірки гіпотези дослідження використано такі **методи дослідження**:

– *теоретичні*: цільовий аналіз наукової літератури з проблеми дослідження; моніторинг інтернет-сайтів ЗВО, що здійснюють професійну підготовку майбутніх фахівців соціономічних професій; концептуально-порівняльний аналіз для визначення поняттєво-категоріального апарату, уточнення сутності дефініцій; систематизація й узагальнення теорій міжкультурної взаємодії і моделювання міжкультурної компетентності для розробки авторської моделі формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій; структурно-системний аналіз компонентів міжкультурної компетентності; моделювання, узагальнення й класифікація педагогічного експерименту з упровадження системи формування досліджуваного феномена; узагальнення й систематизація даних педагогічного експерименту для здійснення критичної рефлексії;

– *емпіричні*: педагогічний експеримент для перевірки дієвості впровадження системи формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій; кількісні (анкетування, письмове опитування, тестування); обсерваційні (спостереження, моніторинг рівня сформованості міжкультурної компетентності);

– *статистичні*: методи математичної статистики (обробка даних у системі Matlab) для статистичної обробки даних аналізу результатів педагогічного експерименту.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася упродовж 2016–2020 рр. на базі Волинського національного університету імені Лесі Українки, Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», ДВНЗ «Ужгородський національний університет», ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Університету імені Альфреда Нобеля.

На різних етапах педагогічного експерименту в ньому взяли участь 170 студентів (96 – експериментальна група і 74 – контрольна), 26 викладачів ЗВО.

Наукова новизна й теоретичне значення дослідження полягає в тому, що *вперше*:

– обґрунтовано концепцію формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій у процесі фахової підготовки у ЗВО, котра ґрунтується на теоретичному, методологічному, методичному та технологічному концептах;

– науково обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено систему формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій у ЗВО, що представлена у формі взаємозумовлених і взаємопов'язаних функціональних блоків, які поєднані між собою ієрархічними зв'язками: *концептуально-цільового* (мета, завдання, методологічні підходи, загальнопедагогічні й спеціальні принципи, суб'єкти й об'єкти досліджуваного процесу); *структурно-змістового* (професіограма, змістова характеристика компонентів міжкультурної компетентності (мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, комунікативного і конативного)); *процесуально-технологічного* (етапи формування міжкультурної компетентності у ЗВО (пропедевтичний, базовий, інтегрувальний, творчий), навчально-методичне та змістово-технологічне забезпечення навчальної, практичної, науково-дослідної, виховної і самоосвітньої діяльності студентів) у ЗВО; *результативно-оцінювального* (критерії, показники, рівні, діагностичний інструментарій, результат сформованості міжкультурної компетентності);

– визначено організаційно-педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій у ЗВО (умотивованість суб'єктів освітнього процесу до навчання і професійної діяльності у міжкультурному середовищі; залучення їх до створення міжкультурного освітнього середовища у ЗВО; забезпечення активного саморозвитку і самовдосконалення майбутніх фахівців через використання та інтеграцію інноваційних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій);

– розроблено й імплементовано навчально-методичне та змістово-технологічне забезпечення формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій у процесі навчальної, практичної, науково-дослідної, виховної і самоосвітньої діяльності у ЗВО.

У процесі дослідження:

– розроблено концептуалізацію міжкультурної компетентності, в якій узагальнено погляди дослідників щодо суті досліджуваного феномену, його структури, характеристики провідних складових, чинників впливу на процес формування та очікувані результати;

– розроблено професіограму фахівця соціономічних професій, в основу якої покладено змістову характеристику та теоретично обґрунтовану структуру міжкультурної компетентності, домінантні функції та здатності до їх реалізації, професійно зумовлені знання й особистісні якості;

– введено в науковий обіг зарубіжні теорії й моделі міжкультурної взаємодії та міжкультурної компетентності;

– уточнено й конкретизовано компоненти міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій (мотиваційний, когнітивний, комунікативний, діяльнісний, конативний);

– визначено критерії та їх показники: *мотиваційно-ціннісний* (умотивованість до формування міжкультурної компетентності, сформованість цінностей); *пізнавально-когнітивний* (сформованість знань та розуміння міжкультурної компетентності); *діялісно-практичний* (здатність до професійної діяльності в міжкультурному середовищі та поведінкова гнучкість); *професійно-комунікативний* (комунікативні знання та комунікативні вміння); *рефлексійно-особистісний* (здатність до рефлексії і сформованість професійно зумовлених особистісних якостей) та рівні сформованості (низький, середній, достатній, високий) міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій;

– розроблено діагностичний інструментарій моніторингу рівня сформованості міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій.

Подальшого розвитку набули положення щодо: трактування концептуальних засад формування міжкультурної компетентності в документах міжнародних об'єднань і організацій; особливостей діяльності фахівців соціономічних професій у міжкультурному контексті; аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду підготовки фахівців соціономічних професій до роботи в міжкультурному середовищі.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що апробовано та доведено дієвість розробленої системи формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій та організаційно-педагогічних умов ефективного її функціонування. Практична реалізація авторської системи виражена в розробці й імплементації: навчально-методичного та змістово-технологічного забезпечення навчальної, практичної, науково-дослідної, виховної і самоосвітньої діяльності студентів, що знайшло відображення у змістовому збагаченні програм окремих навчальних дисциплін загальної й професійної підготовки обов'язкової та вибіркової компоненти освітньої програми модулями, темами, що стосуються міжкультурної компетентності та специфіки професійної діяльності в міжкультурному соціумі; доповненні програм практичної підготовки завданнями, спрямованими на формування відповідних умінь і навичок; тематики індивідуальних навчально-дослідних завдань, наукових студій і гуртків, проєктів; авторських навчальних посібників («Intercultural communication» (2018 р.), «Курс лекцій з навчальної дисципліни «Міжкультурна компетентність та міжкультурна комунікація» (2019 р.), навчально-методичному комплексі навчальної дисципліни «Міжкультурна компетентність та міжкультурна комунікація» (2019 р.); он-лайн-курсі «Intercultural Competence» (2020 р.), розроблених тренінгах з міжкультурної компетентності та міжкультурної комунікації; концепції діяльності Центру Толерантності та діагностичному інструментарії моніторингу рівня сформованості міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій.

Отримані результати дослідження можуть бути використані у ЗВО, які здійснюють підготовку майбутніх фахівців соціономічних професій, а також у процесі створення навчально-методичних посібників для навчальної, виховної, наукової та самоосвітньої діяльності студентів.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-28/01/1'45 від 21.01.2021 р.), ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (довідка № 01-23/74 від 09.02.2021 р.), Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (довідка № 04/479 від 27.01.2021 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка №1291-33/03 від 30.12.2020 р.), Хмельницького національного університету (довідка № 69 від 23.12.2020 р.).

Особистий внесок здобувачки в працях, опублікованих у співавторстві, полягає в аналізі впливу медіакомунікацій як технологічної складової професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО до роботи у міжкультурному соціумі [5]; способів розвитку професійної саморегуляції студентів ЗВО у процесі їх практичної підготовки [6]; потенційних можливостей Інтернету глобальної мережі у розвитку професійної компетентності у майбутніх соціальних працівників [7]; механізмів формування міжкультурного освітнього простору та його впливу на формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів у педагогічному ЗВО [8]; способів формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців у процесі навчання іноземних мов [34]; впливу міжкультурної освіти на формування міжкультурної компетентності сучасного вчителя [55]; формування здатності студентів до міжкультурної взаємодії у процесі навчання англійської мови за художніми фільмами [58].

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження висвітлено на наукових, науково-практичних конференціях і семінарах різних рівнів, зокрема:

– *міжнародних*: «Актуальні питання соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах» (Київ, 2009), «Соціальна робота і підготовка фахівців у світлі вимог болонської системи» (Ужгород, 2011), «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті: територія партнерства» (Хмельницький, 2011), «Інноваційні технології управління компетентнісно-світоглядним становленням учителя» (Кам'янець-Подільський, 2011), «Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов» (Київ, 2012), «Міжкультурні комунікації: мова – культура – особистість» (Острог, 2012), «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ-Переяслав-Хмельницький, 2012), «Наукова еліта у розвитку держави» (Київ, 2012), «Актуальні проблеми соціальної роботи і підготовка фахівців: розвиток волонтерського руху в Україні та за рубежом» (Ужгород, 2012), «Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери» (Хмельницький, 2012), «Соціально-педагогічна парадигма виховання: сутність та шляхи реалізації» (Ніжин, 2014), «Багатоманітність культур як педагогічна проблема» (Бердянськ, 2015), «Психологічні виміри розвитку сучасної освіти України в умовах євроінтеграції» (Тернопіль, 2018), «Актуальні проблеми

сучасної соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців: антидискримінаційна теорія і практика» (Ужгород, 2018), «Актуальні проблеми психології, педагогіки та соціальної роботи» (Дрогобич, 2019), «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції» (Мукачеве, 2019), «Соціальна робота: виклики сьогодення» (Тернопіль, 2018, 2019, 2020), «Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку» (Київ-Венеція, 2021 р), «Тенденції забезпечення якості освіти» (Дніпро, 2021);

– *всеукраїнських*: «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти інклюзивної орієнтації» (Хмельницький, 2010), «Мовна комунікація: наука, культура, медицина» (Тернопіль, 2012), «Рівність, лідерство, спілкування в європейських прагненнях української молоді» (Тернопіль, 2016), «Соціальне становлення особистості в умовах суспільних трансформацій: наукові підходи та сучасні практики» (Київ, 2017); «Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи» (Хмельницький, 2017), «Соціальна робота: виклики сьогодення» (Тернопіль, 2016, 2017), «Підготовка фахівців соціономічних професій в умовах сучасного соціокультурного простору» (Вінниця, 2016, 2017, 2020);

– *міжнародних науково-практичних семінарах*: «Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів» (Хмельницький, 2013), «Сучасні освітні тенденції: європейський вимір» (Тернопіль, 2014), «Польща-Україна. Освіта та виклики сучасності» (Тернопіль, 2015), «Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи» (Київ, 2018).

Результати дослідження доповідалися у процесі стажування авторки у Фінляндії за програмою «Educational system in Finland» у Західно-Фінляндському Коледжі, м. Гуйтінен, Фінляндія (West Finland College, Huittinen, Finland (2020 р.), під час вивчення курсів «Intercultural Competency in Education» («Міжкультурна компетентність в освіті», Університет Ісландії (The University of Iceland, 2020 р.) та «Improve Your Intercultural Competence» («Покращення міжкультурної компетентності», Університет Пердью (Purdue University, 2021 р.) з отриманням відповідних сертифікатів та сертифікату на знання англійської мови рівня C1.

Основні положення й результати дослідження були заслухані та обговорені на засіданнях кафедри педагогіки та менеджменту освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка у 2018-2020 рр.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему «Професійна підготовка соціальних педагогів у вищих навчальних закладах Німеччини» зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти захищена у 2008 р., її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Результати дослідження відображені у 61 публікації (із них 54 одноосібні), зокрема: 2 монографії (1 у співавторстві), 3 навчальних посібники (1 у співавторстві), 4 статті у журналах, що індексуються у наукометричних базах Scopus та Web of Science (у співавторстві); 24 статті у

наукових фахових виданнях України, 4 статті у зарубіжних і міжнародних наукових виданнях; 20 публікацій апробаційного характеру; 4 публікації додатково відображають результати дисертації.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, висновків, додатків і списку використаних джерел (918 найменувань, з них – 313 іноземними мовами), 18 додатків (на 105 сторінках). Дисертація містить 11 таблиць (на 10 сторінках), 33 рисунки (на 20 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 560 сторінок (основного тексту – 380 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано мету, об'єкт, предмет, актуальність дослідження; сформульовано гіпотезу та основні завдання, представлено концепцію дослідження на теоретичному, методологічному, методичному і технологічному рівнях; охарактеризовано наукову новизну, методи роботи, теоретичне і практичне значення результатів наукового пошуку, подано відомості про впровадження й апробацію результатів дослідження.

У першому розділі **«Професійна підготовка майбутніх фахівців соціономічних професій до роботи у міжкультурному середовищі як педагогічна проблема»** охарактеризовано філософські і культурологічні засади формування міжкультурної компетентності, здійснено аналіз концепції міжкультурності освіти у контексті процесів культурної глобалізації; проведено аналіз поняттєво-категоріального апарату дослідження, охарактеризовано особливості професійної діяльності фахівців соціономічних професій у контексті міжкультурності.

Проаналізовано праці дослідників філософії освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай та ін.) щодо філософських і культурологічних засад формування міжкультурної компетентності (МК), міжкультурності освіти; концептуальних засад підготовки фахівців у ЗВО (В. Кравець, Г. Мешко, Н. Ничкало, Г. Терещук, В. Чайка та ін.); особливостей професійної діяльності фахівців соціономічних професій (О. Біла, Т. Браніцька, І. Козубовська, В. Корнєшук, С. Калаур, Н. Олексюк, Л. Петришин, Н. Рабецька, Л. Ребуха, О. Тюптя та ін.); формування міжкультурної компетентності (І. Бахов, О. Гуренко, Н. Микитенко, Л. Морська, Н. Самойленко, О. Сніговська, О. Тіщенко, А. Токарева, Ю. Халемендик, Є. Хачатрян та ін.). Результати аналізу філософських і культурологічних засад дослідження проблеми формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій (МК МФСП) свідчить, що в умовах глобалізації, інтеграції та взаємопроникнення культур перед кожним індивідумом постає певний виклик культурологічного характеру: вибір між системою традиційних (національних) культурних цінностей та надбаннями інших культур (ситуація культурологічного вибору).

Охарактеризовано погляди дослідників на особливості формування міжкультурного суспільства (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Лутай та ін.); розкрито принцип культурного релятивізму (В. Сільвестрова, М. Херсковіц), в

основі якого лежить постулат визнання поліваріантності культурного розвитку і цінності різних культур. Розкрито погляди філософів щодо важливості гармонізації взаємин між людьми в сучасному мультикультурному суспільстві та формування культури міжнаціональної взаємодії (Т. Атрощенко, М. Берета, М. Гасанова, Л. Дробіжева, В. Заслуженюк, М. Насірова, Д. Хупса, Т. Яблонська та ін.); охарактеризовано концептуальні засади міжкультурної освіти.

На основі опрацьованих джерел з'ясовано, що МК як науково-педагогічна проблема є симбіозом філософсько-соціологічного, культурологічного і психолого-педагогічного трактування, що зумовлює доцільність її осмислення на рівні філософських, культурологічних, педагогічних і психологічних концепцій. В основі концепції МК лежить принцип культурного релятивізму, суть якого полягає у твердженні, що всі людські культури є рівноцінними і рівнозначними, а МК має стати соціально-психологічним механізмом реалізації принципу мультикультуралізму.

Аналіз наукових студій вітчизняних та зарубіжних дослідників свідчить про їх плюралізм щодо трактування суті МК. Найбільш визнаними і вживаними є трактування МК як здатності індивіда: адаптуватися до соціокультурного середовища (Я. Кім); налагоджувати ефективну комунікацію у міжкультурному контексті (Д. Мацумото); розвивати цілеспрямовані знання і навички, необхідні й доцільні в міжкультурній взаємодії (Д. Деардорфф); формувати рівень розвитку, на якому він спроможний ефективно та на належному рівні обмінюватись інформацією та налагоджувати міжкультурний діалог із представниками інших культур (Е. Роджерс, Т. Стейнфатт) та ін. Вітчизняні дослідники (О. Байбакова, І. Бахов, О. Гуренко, О. Кричківська, Н. Самойленко, А. Токарева, Ю. Халеменик, Є. Хачатрян та ін.) трактують МК як інтегративну якість особистості, що формується в процесі професійної підготовки та містить систему знань міжкультурного характеру, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, досвіду, соціальних норм і правил поведінки, необхідних для життя й професійної діяльності в міжкультурному суспільстві та виявляється в готовності майбутнього фахівця реалізовувати професійні функції в умовах міжкультурного середовища. Дослідники однакостанні в позиції, що МК є важливим чинником зниження негативних впливів культурної глобалізації й умовою, що забезпечує здатність ефективного виконання професійних функцій і завдань у міжкультурному середовищі.

Здійснено авторське визначення поняття «формування міжкультурної компетентності майбутнього фахівця соціономічної професії» як організованого і цілеспрямованого процесу формування в особистості умотивованості до життєдіяльності і професійної реалізації у міжкультурному середовищі; знань, переконань міжкультурного характеру, навичок професійної діяльності, професійно зумовлених особистісних якостей, що ґрунтуються на усвідомленні цінності різних культур; здатності сприймати їх та інтеріоризувати.

У розділі охарактеризовано особливості професійної діяльності фахівців соціономічних професій у контексті міжкультурності (допомагаючий і фасилітативний характер), постійне розширення сфер, напрямів і

функціонального поля професійної діяльності; необхідність безпосереднього контактування, спілкування з клієнтами, споживачами послуг; загострення «больових» точок суспільних відносин та проблемних аспектів життєдіяльності окремих громадян (поляризація суспільства, зростання бідності, безробіття, агресії, поведінкових девіацій), що породжує необхідність модернізації та впровадження інноваційних технологій професійної діяльності; необхідність реалізації професійних функцій і ролей з урахуванням міжнародних підходів, стандартів та вимог клієнтів/споживачів послуг до якості і результативності їх надання, що зумовлює необхідність володіння професійними знаннями, навичками та професійно зумовленими особистісними якостями.

У другому розділі **«Зарубіжний досвід мультикультурної освіти і професійної підготовки фахівців соціономічних професій до роботи у міжкультурному середовищі»** охарактеризовано концептуальні засади міжкультурної освіти у документах міжнародних об'єднань і організацій, урядових і громадських структур та досвід підготовки фахівців соціономічних професій до роботи в мультикультурному середовищі у закладах освіти США та країнах Європейського Союзу.

Здійснений аналіз міжнародних нормативних документів та рекомендацій слугує основою для твердження, що міжнародні об'єднання і організації, уряди країн активно працюють над розробкою документів, програм і проєктів міжнародного та національного масштабів, спрямованих на заохочення різних форм міжкультурного діалогу та утвердження міжкультурності освіти як філософії і методологічної основи підготовки людини до життя і професійної діяльності в сучасному світі.

У розділі охарактеризовано Білу книгу Ради Європи з міжкультурного діалогу («White Paper on Intercultural Dialogue») «Жити разом у рівності й гідності» («Living Together As Equals in Dignity») (2008 р.), яка є результатом спільної наполегливої праці політиків, державних та громадських діячів, експертів різних країн, культур, релігій і поглядів і в якій вперше розглянуто розвиток міжкультурного діалогу через вивчення і викладання міжкультурних знань, а МК визначено як одну з найбільш важливих здатностей сучасної людини.

Аналіз зарубіжного досвіду підготовки фахівців до роботи у мультикультурному середовищі свідчить, що провідну позицію в розробці теоретичних засад міжкультурної освіти та вирішення освітніми установами завдань формування МК займають США. Підтвердженням цьому слугують: теоретичні напрацювання американських дослідників щодо обґрунтування принципів мультикультуралізму як науково-методологічної основи концептуальних засад міжкультурної освіти; змісту, форм і методів її реалізації; заснування «Міжнародного журналу з міжкультурних відносин» та створення Асоціації міжкультурної комунікації.

Здійснений аналіз свідчить, що формування МК майбутніх фахівців ґрунтується на сукупності знань, набутих у процесі професійної освіти (нормативної бази, методики проведення співбесіди, аналізу ситуації, розуміння культурних особливостей клієнтів, системного підходу до моніторингу і вибору оптимальних технологій втручання/допомоги тощо).

У процесі дослідження з'ясовано, що у США і країнах ЄС функціонують численні міжнародні магістерські програми для фахівців соціальної сфери та широкого кола дипломованих фахівців, що передбачають обов'язкові міжнародні елементи підготовки: запрошення міжнародних лекторів, наявність спеціалізованої літератури мовами студентів-іноземців, вивчення мови та культури країни навчання, тренінги з елементами міжнародного порівняння, навчання міжкультурним навичкам, тематичні посилення на міжнародний контекст, навчальні закордонні стажування.

Аналіз зарубіжного досвіду підготовки фахівців свідчить, що у рейтингових закладах соціальної освіти (університетах, інститутах, вищих школах, коледжах) широко упроваджуються курси з міжкультурної комунікації, МК та інші, котрі містять міжкультурну складову. Наповнення програм підготовки та підвищення кваліфікації фахівців соціономічних професій навчальними курсами міжкультурного спрямування забезпечує можливість реалізувати потребу в компетентних фахівцях, які відповідають актуальним запитам міжкультурного суспільства.

У третьому розділі **«Теоретичні підходи до трактування міжкультурної взаємодії та моделей формування міжкультурної компетентності»** охарактеризовано зарубіжні теорії міжкультурної взаємодії та моделювання МК, розкрито методологічні підходи до формування МК МФСП.

У процесі дослідження вивчено й перекладено найбільш визнані й поширені теорії, розроблені зарубіжними дослідниками у ХХ – на поч. ХХІ століть, що мають вагоме значення для розуміння суті МК МФСП та осмислення способів її формування, а саме: теорію управління тривожністю та невизначеністю (В. Гудикунст); теорію підтримки іміджу (С. Тінг-Тумі); теорію комунікаційного пристосування (Г. Гайлс); інтегративну теорію комунікації і крос-культурної адаптації (Я. Кім); теорію культурних схем (Х. Нішида); теорію культурної ідентичності (М. Колліер, М. Томас); теорію управління ідентичністю (В. Купах, Т. Іммахорі); теорію культурних вимірів (Г. Хофстеде) та теорію зниження невизначеності (Ч. Бергер, Р. Калабрес), котрі охарактеризовано в монографії та інших публікаціях авторки. У дисертації подано лише окремі з них, які мають вагоме значення для осмислення формування МК МФСП.

З'ясовано, що у міжнародній практиці існують різні підходи до моделювання МК та способів її формування. У роботі відповідно до міжнародної класифікації Б. Шпіцберга і Г. Чангнона охарактеризовано основні групи моделей МК: *композиційні*, що базуються на переліку складових МК; *коорієнтаційні*, що зосереджені на трактуванні суті МК та особливостей міжособистісної взаємодії; *моделі розвитку*, що характеризують набуття МК з урахуванням часового виміру міжкультурної взаємодії, виокремлюючи стадії прогресу чи зрілості; *адаптаційні*, що розкривають пристосування та адаптацію людей, задіяних до міжкультурної взаємодії; *причинно-наслідкові*, в яких розкрито взаємозв'язки різних компонентів та охарактеризовано вплив різних чинників на формування МК.

У дисертації проаналізовано та подано приклади моделей кожної групи; особливу увагу приділено моделям розвитку, оскільки вони характеризують еволюційний характер формування і розвитку міжкультурної компетентності.

Здійснений аналіз теорій трактування суті та моделювання МК слугував у роботі основою для концептуалізації МК МФСП (виокремлення провідних компонентів, їх характеристик, чинників впливу на процес формування, очікуваних результатів), що було використано під час розробки системи формування МК МФСП у процесі їх професійної підготовки у ЗВО.

У четвертому розділі «**Теоретико-концептуальні засади формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій**» представлено професіограму фахівця соціономічних професій, визначено зміст і структуру МК МФСП; обґрунтовано систему і розроблено структурно-функціональну модель формування МК МФСП у ЗВО.

У розробленій професіограмі акцентовано увагу на тому, що МФСП мають володіти спеціальними знаннями і технологіями професійної діяльності, спрямованими на допомогу, підтримку, наснаження, сприяння і створення оптимальних умов життєдіяльності, забезпечення й реалізації кожної людини, незалежно від її національності і віросповідання; працювати над актуалізацією уваги суспільства до попередження дискримінаційних ситуацій та гуманізації системи людських взаємин.

На основі аналізу наукової літератури виокремлено й охарактеризовано провідні структурні компоненти МК МФСП: *мотиваційний* (відображає позитивне, ціннісне ставлення індивіда до майбутньої професійної діяльності та рівень умотивованості до формування МК), *когнітивний* (визначає сукупність знань, здатностей, необхідних для реалізації професійних функцій і завдань у міжкультурному середовищі); *діяльнісний* (відображає професійні вміння й навички, необхідні фахівцю для успішної професійної діяльності в міжкультурному середовищі); *комунікативний* (охоплює знання про зміст професійної комунікації та розвиненість комунікативних умінь); *конативний* (характеризує здатність до рефлексії і рівень сформованості професійно зумовлених особистісних якостей, необхідних для роботи у міжкультурному середовищі).

Розроблена система формування МК МФСП у ЗВО зумовлена соціальним замовленням, ґрунтується на професіограмі фахівця соціономічних професій, суті і структурних компонентах МК, і відображає цілісність, системність і наступність формування МК МФСП у процесі їх професійної підготовки у ЗВО.

Моделювання системи формування МК МФСП у ЗВО (рис.1) дає змогу представити формування МК як цілісний педагогічний процес, що забезпечує підготовку МФСП до професійної діяльності у міжкультурному середовищі.

Логіку формування МК МФСП у ЗВО відображають провідні блоки системи: концептуально-цільовий, структурно-змістовий, процесуально-технологічний та результативно-оцінювальний

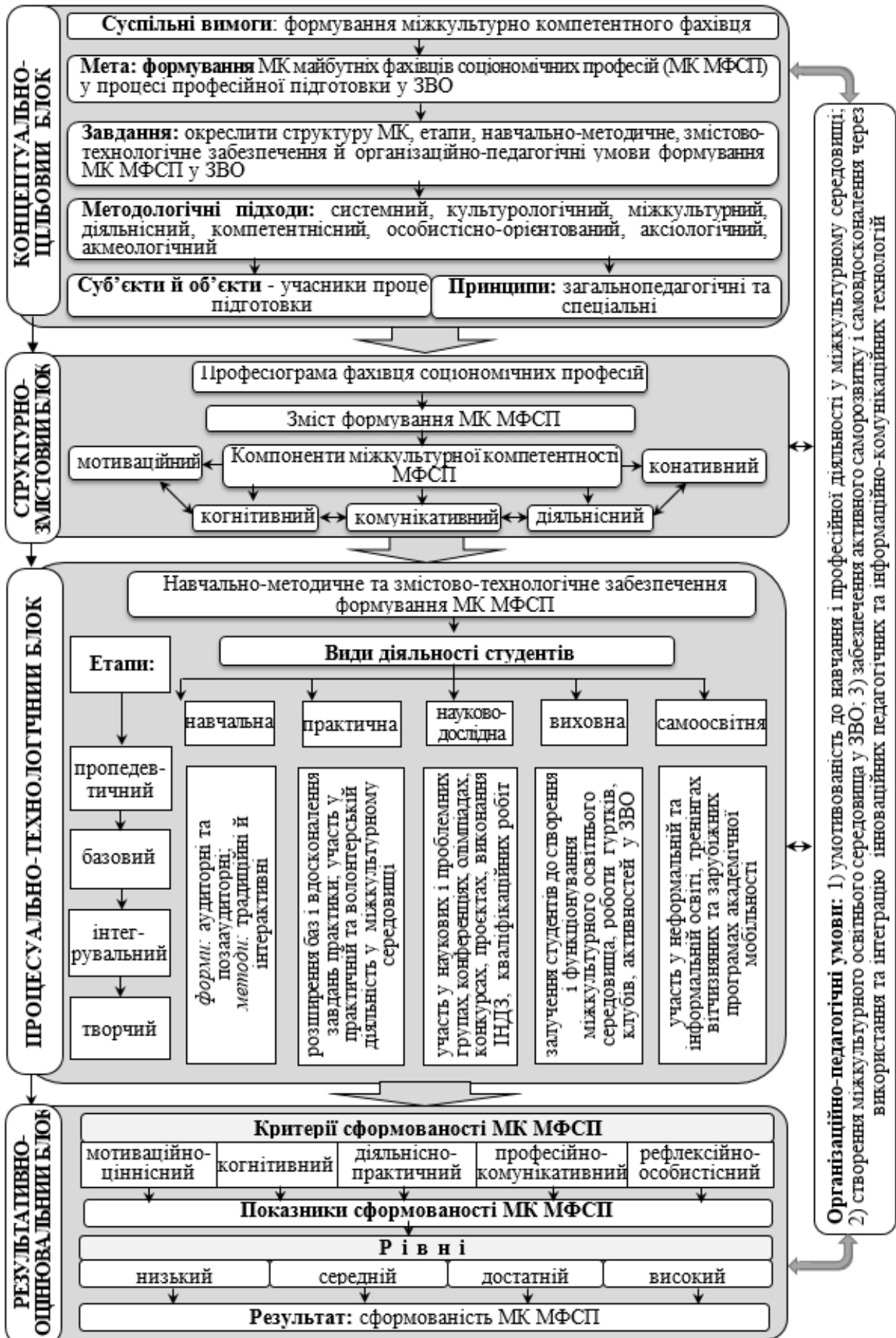

Рис. 1. Структурно-функціональна модель системи формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій у ЗВО

Концептуально-цільовий блок системи містить мету, завдання, методологічні підходи та принципи, що лежать в основі побудови системи. Базовим системотвірним елементом є мета: через формування МК підготувати МФСП до життя і професійної діяльності у міжкультурному суспільстві. Досягненню мети сприяє реалізація поставлених завдань. Безпосередніми учасниками процесу формування МК МФСП у ЗВО є студенти, викладачі, тьютори, методисти з практики, керівники закладу, стейкхолдери та роботодавці, які перебувають у «суб'єкт-суб'єктних» взаєминах і здійснюють вплив на формування означеного феномена.

Структурно-змістовий блок системи включає професіограму особистості фахівця; розкриває суть і особливості структурних компонентів МК, на формування яких спрямоване змістово-технологічне і навчально-методичне забезпечення розробленої педагогічної системи.

Процесуально-технологічний блок розкриває логіку (етапи) (пропедевтичний, базовий, інтегрувальний, творчий) процесу формування МК МФСП у процесі підготовки у ЗВО, а також навчально-методичне та змістово-технологічне забезпечення реалізації досліджуваного процесу.

Формування МК у МФСП здійснюється у ЗВО за освітніми програмами підготовки бакалаврів у різних видах освітньої діяльності: *навчальній* (через освоєння передбачених освітніми програмами навчальних дисциплін, вивчення за вибором курсів міжкультурного характеру, спрямованих на засвоєння професійно орієнтованих знань, формування навичок, необхідних для ефективної міжкультурної взаємодії та професійної діяльності в міжкультурному середовищі; *науково-дослідній* – через залучення до написання індивідуально-дослідних завдань, есе, рецензій, соціальних проєктів, наукових, курсових, кваліфікаційних робіт, у яких присутня міжкультурна проблематика; *практичній*, передбачає реалізацію та координацію дій, спрямованих на формування МК МФСП у процесі різних видів практик; *виховній*, *самоосвітній*, *волонтерській*, спрямованих на формування ціннісних орієнтацій міжкультурного характеру, професійно зумовлених особистісних якостей, прагнення до саморозвитку й самореалізації, мотивації й позитивних установок, необхідних для професійної діяльності у міжкультурному середовищі.

Формування МК у МФСП здійснюється у різних видах діяльності через реалізацію відповідного навчально-методичного та змістово-технологічного забезпечення. Відповідне змістово-технологічне забезпечення міжкультурної освіти становлять *аудиторні* (лекції (проблемні лекції, лекції-полеміки, лекції-дискусії, лекції-консультації, відеолекції); семінарські, лабораторні та практичні заняття, занурення, наукові й творчі тижні) і *позааудиторні* (тренінги, семінари, конференції, тьюторство, менторство, супервізія, самонавчання, консультації, наукові конференції, олімпіади, проблемні й наукові групи, інформальна освіта, різноманітні акції і проєкти, екскурсії, ділові зустрічі) а також традиційні й інтерактивні методи навчання.

Результативно-оцінювальний блок об'єднує критерії та їх показники (мотиваційно-ціннісний (умотивованість до формування МК, сформованість

цінностей); пізнавально-когнітивний (сформованість знань та розуміння МК); *діяльнісно-практичний* (здатність до професійної діяльності в міжкультурному середовищі та поведінкова гнучкість); професійно-комунікативний (комунікативні знання та комунікативні вміння); рефлексійно-особистісний (здатність до рефлексії та сформованість професійно зумовлених особистісних якостей); рівні (низький, середній, достатній, високий) та результат сформованості МК МФСП.

У п'ятому розділі **«Імплементація системи формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій та перевірка її ефективності»** представлено логіку проектування й організації наукового дослідження; охарактеризовано імплементацію системи формування МК МФСП у ЗВО; представлено діагностичний інструментарій визначення рівнів сформованості досліджуваного феномена, аналіз й інтерпретацію отриманих результатів.

Логіка дослідження передбачала: визначення етапів дослідно-експериментальної роботи; розробку компонентно-рівневої шкали сформованості МК МФСП; розробку програми дослідно-експериментальної роботи щодо апробації системи формування МК МФСП; створення експериментальної та контрольної груп для перевірки ефективності зреалізованої системи; вивчення практики роботи ЗВО-партнерів з формування МК МФСП; діагностику початкового рівня сформованості МК студентів у досліджуваних групах; апробацію системи формування МК МФСП у процесі впровадження в експериментальній групі авторського навчально-методичного та змістово-технологічного забезпечення та реалізації визначених організаційно-педагогічних умов; проведення підсумкової діагностики рівнів сформованості досліджуваного феномена; аналіз і узагальнення отриманих у результаті дослідно-експериментальної роботи даних.

Дослідно-експериментальна робота, що проводилася з 01.2016 р. по 06.2020 р., передбачала реалізацію таких етапів: *підготовчо-організаційного* (01. 2016 – 12. 2016 р.), в процесі якого визначено мету та завдання дослідно-експериментальної роботи; здійснено аналіз даних щодо особливостей підготовки МФСП у ЗВО; проведено переговори із ЗВО задля їх участі в дослідно-експериментальній роботі та визначено ЗВО-партнерів; сформовано експериментальну та контрольну групи; з'ясовано суть МК МФСП та виокремлено її структурні компоненти; розроблено діагностичний інструментарій для виявлення рівнів сформованості МК МФСП; проведено констатувальний зріз; обґрунтовано систему формування МК МФСП, авторське змістово-технологічне забезпечення та визначено організаційно-педагогічні умови формування МК МФСП; *формуально-впроваджувального* (01.2017 р. – 12.2019 р.), що передбачав апробацію системи формування МК МФСП в експериментальній групі; поетапне (пропедевтичний (I–II семестри), базовий (III–IV семестри), інтегровальний (V–VI семестри), творчий (VII–VIII семестри) впровадження авторського навчально-методичного та змістово-технологічного забезпечення за реалізації визначених організаційно-педагогічних умов та *узагальнювально-підсумкового* (01-06.2020 р.), суть якого полягала в

проведенні підсумкового контрольного зрізу задля оцінки рівнів сформованості МК МФСП у контрольних та експериментальних групах ЗВО-партнерів; обробку отриманих у результаті дослідження даних; систематизацію результатів, формулювання загальних висновків і рекомендацій щодо подальшого впровадження розробленої системи в освітній процес ЗВО; внесення коректив у програму дослідно-експериментальної роботи та проектування її повторної реалізації.

Суть формувального етапу експерименту, що проводився впродовж навчання студентів ЕГ на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти, полягала в упровадженні в освітній процес ЗВО-партнерів розробленої системи формування МК МФСП при поетапній імплементації авторського навчально-методичного та змістово-технологічного забезпечення з реалізацією обґрунтованих організаційно-педагогічних умов.

На першому – *пропедевтичному* – етапі відбувалося ознайомлення студентів зі змістом МК, її компонентами, особливостями формування; другий етап – *базовий* – передбачав формування у студентів базових знань про культуру, традиції, релігії, мови, права різних народів, їх культурні особливості та відмінності; третій етап – *інтегрувальний* – передбачав формування знань, умінь та навичок, що лежать в основі здатності до професійної діяльності у міжкультурному середовищі; четвертий – *творчий* – характеризується поглибленням і вдосконаленням МК, сформованістю цінностей і професійно значущих особистісних якостей.

Змістово-технологічне забезпечення формування МК МФСП передбачало упровадження відповідних форм, методів і засобів навчання; інтенсифікацію присутності міжкультурної компетентності в усіх видах діяльності студентів ЕГ: навчальній (через змістове збагачення загальноосвітніх і фахових навчальних дисциплін); практичній (наповнення програм практичної підготовки цільовими завданнями конструктивного характеру, зорієтованими на роботу у міжкультурному середовищі; проходження практики в соціальних агентствах, що передбачають роботу з представниками різних культур); науково-дослідній (проведення наукових досліджень з міжкультурної тематики, активізація міжнародної навчальної та наукової мобільності студентів і викладачів); виховній (долучення студентів та організація активностей з популяризації культурного різноманіття, участі у волонтерській діяльності, розробці і реалізації соціальних проєктів) та самоосвітній (участь у позааудиторній діяльності у неформальній та інформальній освіті).

У межах проведення педагогічного експерименту контентне наповнення міжкультурним змістом фахових навчальних дисциплін відбувалося через доповнення робочих програм навчальних дисциплін темами та змістовими модулями з тематики дослідження. Так, до змісту дисципліни «Іноземна мова» додано теми країнознавчого характеру задля ознайомлення студентів з культурою різних країн та особливостями професійної діяльності; дисципліну «Соціальна політика» доповнено темами «Соціальна політика в епоху глобалізаційних процесів», «Механізми реалізації соціальної політики у ХХІ столітті»; «Соціальна педагогіка» – «Пріоритетні напрями соціальної

педагогіки та соціально-педагогічної діяльності у сучасних соціокультурних умовах»; «Етика соціальної роботи» – «Етичні аспекти роботи соціального працівника в міжкультурній спільноті», «Професійні цінності та принципи соціальної роботи: міжкультурний аспект», «Особистісно-моральні якості соціального працівника»; «Соціалізації особистості» – «Особливості соціалізації особистості у міжкультурному контексті»; «Теорія і практика соціальної роботи» – «Соціальна робота з різними групами клієнтів: міжкультурний контекст», «Сучасні тенденції соціальної роботи з особливими групами клієнтів у різних країнах світу»; «Соціальна конфліктологія/Конфліктологія» – доповнено темами: «Міжкультурний конфлікт і його специфіка», «Конфлікт цінностей, види та особливості прояву».

Удосконалення практичної компоненти фахової підготовки передбачало наповнення програм практичної підготовки цільовими завданнями конструктивного характеру, зорієнтованими на роботу у міжкультурному середовищі та проходження майбутніми фахівцями практики в соціальних агентствах, що передбачають роботу з представниками різних культур.

Посиленню міжкультурної складової науково-дослідної роботи студентів сприяло залучення студентів: до проведення різноманітних видів науково-дослідних робіт з міжкультурної тематики; до роботи наукових і проблемних гуртків, студій і лабораторій, організації й проведення міжнародних науково-практичних конференцій, конкурсів наукових робіт, олімпіад, презентацій, дискусійних клубів; до реалізації проєктів, програм та видів міжкультурних взаємодій та активізація міжнародної навчальної та наукової мобільності студентів і викладачів.

Актуалізації міжкультурної складової виховної роботи студентів сприяло залучення їх до організації й здійснення заходів й активностей з популяризації культурного різноманіття. Студенти ЗВО-партнерів мали можливість долучатися до: співпраці з різними соціально-культурними інститутами, організаціями та студентськими громадами; волонтерської діяльності; розробки і реалізації соціальних проєктів міжкультурного спрямування, діяльності Центру Толерантності; були учасниками культурно-дозвіллевих заходів (міжнародних культурних зустрічей, тижнів культури різних країн, конкурсів, фестивалів, святкувань за традиціями країн світу, соціально-культурних заходів з популяризації міжкультурності у ЗВО й регіоні («Пісенні традиції Африки», «Східні мотиви»), презентацій («Таємничий світ Китаю», «Невідома Туреччина», «Традиції арабських країн», «Неймовірна Греція»; *театралізованих вистав* («Чарівність Сходу», «Українське Різдво», «Давня Греція» та ін.).

Стимулюванню студентів ЗВО-партнерів до самоосвітньої діяльності з формування МК сприяли: бесіди й дискусії з іноземними гостями та студентами, виступи експертів, перегляд та обговорення фільмів, відеосюжетів, результатів досліджень з міжкультурної тематики, вивчення вітчизняних і зарубіжних сайтів; відвідування майстер-класів та тренінгів з розвитку толерантності та комунікативних навичок («Вирішення конфліктів шляхом побудови міжкультурного діалогу» та «Міжкультурна фасилітація при

вирішенні конфліктів», що проводився громадською організацією СМГО «Центр європейських ініціатив» у співпраці із Фундацією «Щасливе дитинство» за підтримки Європейського Молодіжного Фонду Ради Європи та програми «Молодь у дії» Європейського Союзу та у розроблених авторкою тренінгах з міжкультурної компетентності та міжкультурної комунікації.

Упровадження навчально-методичного та змістово-технологічного забезпечення відбувалося одночасно з реалізацією обґрунтованих організаційно-педагогічних умов формування МК МФСП: умотивованість до навчання і професійної діяльності у міжкультурному середовищі; створення міжкультурного освітнього середовища у ЗВО; забезпечення активного саморозвитку та самовдосконалення через використання та інтеграцію інноваційних педагогічних та інформаційних комунікаційних технологій.

У процесі здійснення дослідно-експериментальної роботи у ЗВО-партнерах студенти мали можливість активно долучатися до створення міжкультурного освітнього простору: так, у ТНПУ імені В. Гнатюка створено Інститут Конфуція, завдяки діяльності якого студенти мають можливість вивчати китайську мову та знайомитися з культурою цієї країни; створено Центр Толерантності; у ВНУ імені Лесі Українки – інформаційно-консультаційний центр «КОНСУЛ», театр-студію Modern-Globe; у ПНУ ім. В. Стефаніка реалізовано проєкт «Україна-Хорватія: 10 кроків назустріч». У ТНПУ ім. В. Гнатюка і ПНУ ім. В. Стефаніка прийнято стратегію інтернаціоналізації, якою визначено основні вектори розвитку в освітній та науковій сферах і напрями міжнародної співпраці задля поступового інтегрування у міжнародний освітньо-науковий простір.

Реалізація організаційно-педагогічної умови – забезпечення активного саморозвитку і самовдосконалення майбутніх фахівців через використання та інтеграцію інноваційних педагогічних та інформаційних комунікаційних технологій в освітньому процесі ЗВО – відбувалася через застосування онлайн-навчання з використанням можливостей онлайн-форумів, вебінарів, інтерактивних вправ тощо.

На творчому етапі студенти ЗВО-партнерів мали нагоду виступити в ролі «Живих Книг» та представляти культуру, звичаї, традиції, побут й особливості спілкування своєї країни. Вони самостійно вивчали інформацію про інші культури та представляли свої напрацювання у вигляді презентацій та доповідей з використанням мультимедійних зразків (фото, аудіо, відеозаписи, документальні та художні фільми тощо).

Студентам ЗВО-партнерів рекомендовано курси з досліджуваної проблематики, розміщені на різних зарубіжних платформах, серед яких: Khan Academy – інтерактивна (www.khanacademy.org) «відкрита» онлайн платформа, Coursera – масштабна (www.coursera.org), Edx (<https://www.edx.org>), Udacity – спеціалізована (www.udacity.com), Canvas Network – демократична (www.canvas.net) та інші. Вони мали можливість брати участь у програмах зарубіжного стажування, обміну та академічної мобільності («Erasmus+», «Erasmus Mundus», «Erasmus «Jean Monet», «Tempus», «Socrates», «Горизонт 2020», «Програми імені Фулбрайта в Україні», «Молодь» та інших.

Авторка дослідження розробила та провела для студентів ЗВО-партнерів тренінг «Міжкультурна компетентність та міжкультурна комунікація», підготувала навчальні посібниками з формування МК та міжкультурної комунікації, запропонувала електронний курс «Міжкультурна компетентність», розміщений у системі «Moodle». Студенти мали можливість освоїти дистанційні курси: «Міжкультурна компетентність в освіті» в університеті The University of Iceland (Ісландія) та «Покращення міжкультурної компетентності» в Purdue University (США).

У дослідженні зацентровано на досвіді застосування технологій розвивального, особистісно орієнтованого, кооперативного навчання, в контексті реалізації яких використовувалися різноманітні форми та методи: представлення студентами культури, звичаїв, традицій, побуту своєї країни; презентації (з використанням фото, аудіо, відеозаписів, документальних та художніх фільмів); кейс-метод, метод розігрування ситуації в ролях; метод моделювання реальних ситуацій; аналіз проблемних ситуацій; ситуативні рольові ігри, «відкритий мікрофон», «мозковий штурм», «жива книга», дискусії, обговорення відеозапису ситуації, відеолекції, дискусійні моменти, метод «квізів», що передбачає виконання тестових завдань відкритої та закритої форми.

У процесі опрацювання результатів дослідно-експериментальної роботи ми брали до уваги середнє значення (медіана) по усіх виокремлених нами компонентах з фокусом на рівні сформованості МК МФСП до та після впровадження авторської системи в ЕГ та навчання за традиційною системою в КГ на етапах констатувального та контрольного зрізів.

Констатувальним зрізом було охоплено 96 студентів ЕГ та 74 студенти КГ; контрольним – 92 ЕГ та 71 КГ. Різниця чисельності респондентів на констатувальному і контрольному зрізах зумовлена динамікою зміни контингенту студентів. Опрацювання даних виконувалася в системі Matlab.

За статистичну оцінку, яка дала змогу описати процес опитування цілої групи n -их респондентів в єдиному розрізі, використано оцінку усереднення результатів їх анкетування за визначеними показниками.

Узагальнену схему представлення результатів опитування респондентів ЕГ зображено на рис. 2.

Схема, зображена на рис. 2, дає змогу кількісно візуалізувати середній показник рівнів сформованості МК у всій ЕГ n -их респондентів за результатами їх опитування в розрізі виокремлених компонентів (1-мотиваційного, 2-когнітивного, 3-діяльнісного, 4-комунікативного та 5-конативного) та питань ($n=100$).

Відповідно до виокремлених компонентів та показників рівні сформованості МК класифіковано залежно від інтервалу їх належності (у балах), а саме: 1) $L(K, Q) \in [1,2)$ – низький; 2) $L(K, Q) \in [2,3)$ – середній; 3) $L(K, Q) \in [3,4)$ – достатній; 4) $L(K, Q) \in [4,5)$ – високий.

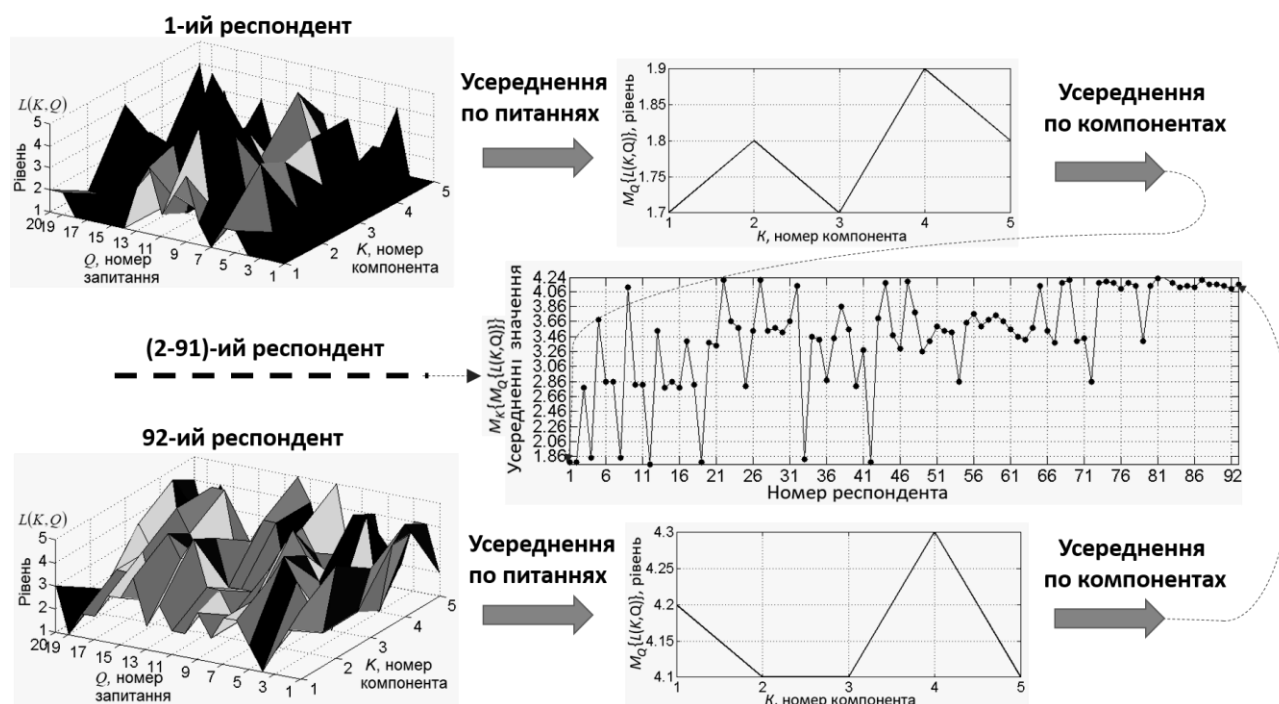

Рис.2. Узагальнена схема представлення результатів опитування респондентів у розрізі ЕГ

Результати розподілу респондентів ЕГ і КГ за рівнями сформованості МК подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл респондентів експериментальної і контрольної групи за рівнями сформованості міжкультурної компетентності на етапах констатувального (вхід) та контрольного (вихід) зрізів

Рівні	Низький	Середній	Достатній	Високий
ЕГ - n= 96 (констатувальний зріз –вхід)	n=57	n=35	n=4	0
ЕГ - n= 92 (контрольний зріз - вихід)	n=8	n=14	n=42	28
КГ– n=74 (констатувальний зріз –вхід)	n=44	n=28	n=2	n=0
КГ – n= 71 (контрольний зріз – вихід)	n=24	n=35	n=9	n=3

Задля здійснення процедури кількісного порівняння динаміки рівнів сформованості МК у ЕГ та КГ на етапах констатувального (вхід) та контрольного (вихід) зрізів проведено математичну обробку отриманих результатів. Для кількісного виявлення взаємозв'язку між значеннями рівнів обох груп респондентів застосовано лінійний коефіцієнт кореляції Пірсона.

За результатами обчислення коефіцієнтів кореляції встановлено, що в межах експериментальної групи усереднені рівні сформованості МК у респондентів на етапі контрольного (вихід) зрізу по відношенню до констатувального (вхід) зрізу є подібними на 69,78%, а саме на контрольному

(вихід) зрізі рівні сформованості означеного феномена є вищими на +30,22%, що вказує на позитивну динаміку приросту рівнів сформованості МК у респондентів у розрізі усієї групи.

У межах контрольної групи усереднені рівні сформованості МК у респондентів на етапі контрольного (вихід) зрізу відносно констатувального зрізу є подібними на 82,87%, а саме на виході рівні сформованості МК є вищими на +17,22%.

Отже, за результатами розрахунку коефіцієнтів кореляції встановлено, що в студентів експериментальної групи приріст рівня сформованості міжкультурної компетентності, на відміну від студентів контрольної групи, є значно вищим (на 13%), що вказує на ефективність упровадження розробленої системи формування МК МФСП у ЗВО.

ВИСНОВКИ

У дисертації в теоретичній, методичній та експериментальній площинах здійснено узагальнення й запропоновано нове розв'язання проблеми формування МК МФСП у процесі професійної підготовки, що підтвердило основні припущення висунутої загальної та часткових гіпотез, засвідчило ефективність розв'язання поставлених завдань, дало підставу зробити такі **висновки й узагальнення:**

1. Обґрунтування нової парадигми фахової підготовки МФСП в умовах ЗВО України в контексті формування їхньої МК здійснено у контексті аналізу концепції міжкультурної освіти та актуалізації потреби формування МК МФСП як важливої складової їх здатності до самореалізації і професійної діяльності у міжкультурному середовищі.

Аналіз наукових студій вітчизняних та зарубіжних дослідників свідчить про їх плюралізм щодо трактування суті МК. Дослідники трактують МК як здатність індивіда: адаптуватися до соціокультурного середовища (Я. Кім); налагоджувати ефективну комунікацію у міжкультурному контексті (Д. Мацумото); розвивати цілеспрямовані знання і навички, необхідні в міжкультурній взаємодії (Д. Деардорфф); забезпечувати рівень розвитку, на якому він спроможний ефективно та на належному рівні обмінюватись інформацією та налагоджувати міжкультурний діалог із представниками інших культур (Е. Роджерс, Т. Стейнфатт) та інші. Вітчизняні дослідники (О. Байбакова, І. Бахов, Н. Самойленко, О. Сніговська, О. Тіщенко, А. Токарева, Є. Хачатрян та ін.) трактують МК як інтегративну якість особистості, що формується в процесі професійної підготовки та охоплює систему знань міжкультурного характеру, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, досвіду, соціальних норм і правил поведінки, необхідних для життя й професійної діяльності в міжкультурному суспільстві та проявляється в готовності майбутнього фахівця ефективно реалізовувати професійні функції в умовах міжкультурного середовища. У сучасних умовах МК однозначно розглядається як важлива умова успішної інтеграції у світовий міжкультурний соціум, що дає змогу фахівцю ефективно здійснювати життєдіяльність і виконувати професійні функції та завдання у міжкультурному середовищі.

Здійснено авторське визначення поняття формування міжкультурної компетентності майбутнього фахівця соціономічної професії як процесу організованого і цілеспрямованого формування в особистості умотивованості до життєдіяльності і професійної реалізації у міжкультурному середовищі; знань, переконань, навичок, професійно зумовлених особистісних якостей, що ґрунтуються на усвідомленні цінності різних культур та здатності сприймати і визнавати їх як особистісно важливі й інтеріоризувати їх у власний духовно-моральний світ.

2. Аналіз особливостей розвитку міжкультурної освіти і підготовки фахівців соціономічних професій до роботи у мультикультурному середовищі в Україні та зарубіжних країнах дає підстави стверджувати, що міжкультурність стала невід'ємною складовою суспільного життя і перебуває в центрі пильної уваги науковців та практиків. Підтвердженням цьому слугує активний розвиток та вдосконалення систем підготовки фахівців та їх адаптації до роботи в міжкультурному середовищі. З'ясовано, що МК ФСП базується на сукупності знань, набутих ними у процесі професійної освіти (знання нормативної бази, розуміння культурних особливостей клієнтів, системного підходу до моніторингу і вибору оптимальних технологій впливу/втручання/допомоги, методики проведення аналізу ситуації тощо). Фахівці навчаються сприймати етнічно-культурні і релігійні особливості значної частини жителів як реальність. Професійна діяльність у міжкультурному середовищі вимагає від фахівців соціономічних професій готовності мобілізувати знання етнокультурних і релігійних особливостей клієнтів, технології професійної діяльності і співпраці з ними.

Аналіз зарубіжного досвіду підготовки фахівців свідчить, що країни постійно модернізують систему підготовки відповідних фахівців, враховуючи власні традиції та напрацьований міжнародний досвід. Функціонують численні міжнародні магістерські програми для широкого кола дипломованих фахівців соціономічних професій, які передбачають обов'язкові міжнародні елементи підготовки: запрошення міжнародних лекторів; наявність спеціалізованої літератури мовами студентів-іноземців; вивчення мови та культури країни навчання; навчання міжкультурним навичкам; навчальні закордонні стажування; тренінги з міжнародного порівняння та тематичні посилення на міжнародний контекст. У провідних закладах соціальної освіти (університетах, інститутах, вищих школах, коледжах), регіональних інститутах соціальної роботи широко упроваджуються курси з міжкультурної комунікації, міжнародної компетентності та інші, що містять міжкультурну складову. Це свідчить про зростання уваги та попиту на фахівців, готових до здійснення професійної діяльності в умовах міжкультурного середовища. Наповнення програм підготовки та підвищення кваліфікації фахівців соціономічних професій навчальними курсами міжкультурного змісту спрямоване на задоволення потреби у компетентних фахівцях, що відповідають вимогам і запитам міжкультурного суспільства.

3. У процесі дослідження вивчено, перекладено і введено в науковий обіг найбільш визнані і поширені теорії, розроблені зарубіжними дослідниками у

кінці ХХ – на початку ХХІ століть, що мають вагоме значення для розуміння суті МК ФСП та осмислення способів її формування, а саме: теорію управління тривожністю та невизначеністю (В.Гудикунст), теорію підтримки іміджу (С. Тінг-Тумі), теорію комунікаційного пристосування (Г. Гайлс), інтегративну теорію комунікації і крос-культурної адаптації (Я. Кім), теорію культурних схем (Х. Нішида), теорію культурної ідентичності (М. Колліер, М. Томас), теорію управління ідентичністю (В. Купах, Т. Іммахорі), теорію зниження невизначеності (Ч. Бергер, Р. Калабрес) та інші.

У роботі схарактеризовано основні групи моделей МК: композиційні, що базуються на переліку складових МК; коорієнтаційні, що зосереджені на трактуванні суті МК та особливостей міжособистісної взаємодії; моделі розвитку, що характеризують набуття МК з врахуванням часового виміру міжкультурної взаємодії, виокремлюючи стадії прогресу чи зрілості; адаптаційні, що розкривають пристосування та адаптацію людей, задіяних до міжкультурної взаємодії; причинно-наслідкові, в яких розкрито взаємозв'язки різних компонентів та охарактеризовано вплив різних чинників на формування досліджуваного феномена.

4. На основі опрацьованих матеріалів щодо трактування суті МК МФСП, особливостей їх професійної діяльності в контексті міжкультурності, теорій міжкультурної взаємодії та моделей МК, здійснено концептуалізацію МК МФСП, яка відображає необхідний набір вихідних концептів-конструктів структурування та моделювання процесу формування досліджуваного феномена. Розроблено професіограму ФСП, в якій представлено домінантні функції та здатності до їх реалізації, змістову характеристику та теоретично обґрунтовану структуру МК, знання, професійно зумовлені особистісні якості та індивідуальні властивості, що мають бути притаманні міжкультурно компетентному фахівцю.

Виокремлено й схарактеризовано компоненти МК МФСП (мотиваційний, когнітивний, комунікативний, діяльнісний, конативний); критерії (мотиваційно-ціннісний, пізнавально-когнітивний, діялісно-практичний, професійно-комунікативний та рефлексійно-особистісний) та їх показники (мотиваційно-ціннісного – умотивованість до формування МК, сформованість цінностей; пізнавально-когнітивного – сформованість знань та розуміння МК; діялісно-практичного – здатність до професійної діяльності в міжкультурному середовищі та поведінкова гнучкість; професійно-комунікативного – комунікативні знання та комунікативні вміння; рефлексійно-особистісного – здатність до рефлексії та сформованість особистісних якостей) та рівні сформованості досліджуваного феномена.

5. Обґрунтовано концепцію формування МК МФСП у ЗВО, в основу якої покладено ідею міжкультурності освіти, забезпечення поетапності досліджуваного процесу, його навчально-методичного та змістово-технологічного забезпечення при реалізації окреслених організаційно-педагогічних умов. Визначено провідну мету, завдання, основні характеристики концепції, окреслено методологічний, теоретичний, методичний та технологічний концепти.

Обґрунтовано й упроваджено систему формування МК МФСП у ЗВО, яка охоплює комплекс взаємопов'язаних функціональних блоків: *концептуально-цільового* (мета, завдання, методологічні підходи, загальнопедагогічні й спеціальні принципи), *структурно-змістового* (концептуалізація, професіограма фахівця; компоненти МК (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, комунікативний і конативний); *процесуально-технологічного* (що передбачає навчально-методичне та змістово-технологічне забезпечення навчальної, практичної, науково-дослідної, виховної і самоосвітньої діяльності студентів, етапи (пропедевтичний (1 курс), базовий (2-3 курси), інтегрувальний (3-4 курси), творчий (4 курс)) та *результативно-оцінювального* (критерії (мотиваційно-ціннісний, пізнавально-когнітивний, діялісно-практичний, професійно-комунікативний та рефлексійно-особистісний) та їх показники (мотиваційно-ціннісного – умотивованість до формування МК, сформованість цінностей; пізнавально-когнітивного – сформованість знань та розуміння МК; діялісно-практичного – здатність до професійної діяльності в міжкультурному середовищі та поведінкова гнучкість; професійно-комунікативного – комунікативні знання та комунікативні вміння; рефлексійно-особистісного – здатність до рефлексії та сформованість особистісних якостей), рівні (низький, середній, достатній, високий) та результат сформованості МК МФСП.

6. Розроблено й імplementовано навчально-методичне та змістово-технологічне забезпечення формування МК МФСП у ЗВО. Визначено дієві технології (інформаційно-комунікаційні, тренінгові, інтерактивні), форми (традиційні, інтерактивні), методи (традиційні, інноваційні), засоби (онлайн-платформи, онлайн-курси, дистанційні курси, мережеві засоби, підручники, посібники, програми навчальних дисциплін й завдання практик) для формування МК МФСП.

Обґрунтовано й реалізовано організаційно-педагогічні умови формування МК МФСП у ЗВО (умотивованість до навчання і професійної діяльності у міжкультурному середовищі; створення міжкультурного освітнього середовища у ЗВО; забезпечення активного саморозвитку і самовдосконалення через використання та інтеграцію інноваційних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій) та навчально-методичне й змістово-технологічне забезпечення формування МК МФСП у процесі навчальної, практичної, науково-дослідної, виховної і самоосвітньої діяльності студентів у ЗВО.

З урахуванням авторського трактування суті МК МФСП, її змістової характеристики, структурних компонентів, окреслених критеріїв та показників розроблено й апробовано діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості МК МФСП.

Кількісний і якісний аналіз результатів процесу формування МК МФСП, здійснений після завершення формувального експерименту (контрольний зріз), зафіксував статистично значущі відмінності між рівнями сформованості МК студентів експериментальної та контрольної груп, що дало змогу підтвердити загальну гіпотезу дослідження щодо дієвості процесу формування МК за умови впровадження в освітній процес ЗВО науково обґрунтованої, розробленої

системи формування МК МФСП, навчально-методичного, змістово-технологічного забезпечення досліджуваного процесу та упровадження визначених організаційно-педагогічних умов.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів піднятої проблеми. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у площині упровадження інноваційних підходів та змістово-технологічного забезпечення формування МК фахівців соціономічних професій на другому (магістерському) рівні вищої освіти та у системі неперервної (післядипломної) освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографії, навчальні посібники

1. Пришляк О. Ю. Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій: теоретичний контекст : монографія / за наук. ред. В. П. Кравця. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2021. 552 с.

2. Pryshlyak O. Intercultural communication: навчальний посібник для студентів та викладачів закладів вищої освіти. Тернопіль: Вектор, 2018. 228 с.

3. Pryshlyak O. Interpreting intercultural competence: foreign and Ukrainian approaches // Theory and practice of introduction of competence approach to higher education in Ukraine: monograph / edit. S. I. M. Trubavina, T. Zolotukhina. Vienna : Premier Publishing, 2019. pp. 66–74.

4. Пришляк О. Ю. Курс лекцій з навчальної дисципліни «Міжкультурна компетентність та міжкультурна комунікація»: навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2019. 146 с.

Статті у міжнародних виданнях, що індексуються у Scopus та Web of Science

5. Media communication in the system of higher education as a modern technological component of students' vocational training Melnychuk, Iryna; Lupak, Natalia; Pryshlyak, Oksana; Bloshchynskiy, Ihor. Contemporary dilemmas: Education, Politics and Values. Special Issue, 2019. Vol. 7, pp. 1-16.

6. Senovska N. & Pryshliak O. Developing professional self-regulation of students during pedagogical practice. International Journal of Research in Education and Science (IJRES), 2020. 6(4), pp. 679-691.

7. Fushtei, O., Shkvyr, O., Chorna, N., Haidamashko, I., Prysliak, O., & Sydoruk, I. Psychological and Pedagogical Conditions for Developing Professional Competency in Future Social Workers Using the Global Network Internet. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 2020. 11(3), pp. 88-106.

8. Pryshliak O., Polishchuk V. and Lupak N. (2020) “Impact of Intercultural Educational Space on the Formation of Intercultural Competence of Future Teachers at a Pedagogical Higher Education Institution”, *Acta Paedagogica Vilnensia*, pp. 42-59.

Статті у фахових вітчизняних, зарубіжних та міжнародних виданнях

9. Пришляк О. Ю. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи у полікультурному просторі. *Наукові записки Тернопільського*

національного педагогічного ун-ту імені В. Гнатюка. Сер.: Педагогіка. Тернопіль, 2007. №2. С. 140-144.

10. Пришляк О. Ю. Вплив соціального середовища на формування ціннісних орієнтацій молоді. *Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту*. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2011. № 23. С.138-140.

11. Пришляк О.Ю. Становлення ціннісних орієнтацій майбутніх вчителів у процесі вивчення іноземних мов. *Науковий вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Сер.: Педагогічна. Кам'янець-Подільський, 2011. № 17. С. 292-295.

12. Пришляк О. Ю. Основні тенденції модернізації системи професійної підготовки педагогів у країнах Європи. *Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту*. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2011. № 22. С. 133-136.

13. Пришляк О. Ю. Пошуки інноваційних технологій підготовки соціальних педагогів. *Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту*. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2012. № 25. С.167–170.

14. Пришляк О. Ю. Удосконалення професійної підготовки педагогів України у контексті прогресивних ідей зарубіжного досвіду. *Порівняльна професійна педагогіка: науковий журнал / голова ред. Н. М. Бідюк. К.-Хмельницький, ХНУ, 2013. № 1(5). С. 269-274.*

15. Пришляк О. Ю. Особливості професійного розвитку фахівців соціально-педагогічної сфери. *Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту*. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2014. № 30. С. 144–147.

16. Пришляк О. Ю. Розвиток фахівців соціономічної сфери в професійних асоціаціях й об'єднаннях. *Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту*. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2014. № 32. С. 159–162.

17. Пришляк О. Ю. Упровадження стандартів професійного розвитку фахівців соціономічної сфери: зарубіжний досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту*. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2014. № 33. С. 159–163.

18. Пришляк О. Ю. Упровадження компетентнісного підходу у процесі навчання іноземних мов майбутніх педагогів у вищих закладах освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту*. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2015. № 36. С. 147–150.

19. Пришляк Оксана. Упровадження інноваційних технологій у процес навчання іноземної мови майбутніх педагогів. *Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту*. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2015. № 37. С. 144–146.

20. Пришляк О. Ю. Особливості діяльності фахівців соціономічних професій в умовах полікультурності. *Social Work and Education*, 2018. Vol. 5. № 4, pp. 66-76.

21. Пришляк О. Ю. Компетентнісний підхід до полікультурної підготовки фахівців соціальної сфери. *Науковий вісник Мукачівського університету*. Сер.: Педагогіка та психологія. Мукачево, 2018. № 2(8). С. 113–117.

22. Пришляк О. Ю. Формування полікультурної професійної компетентності фахівців соціальної сфери у вищих навчальних закладах США та Канади. *Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту*. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2018. № 2(43). С. 221–226.

23. Пришляк О. Ю. Сучасні тенденції формування полікультурної компетентності фахівців соціальної сфери у західноєвропейських країнах. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць* / ред. кол.: В. В. Кузьменко (голова та ін.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. № 40. С. 219-227.

24. Пришляк О. Ю. Формування міжкультурної компетентності студентів у закладах вищої освіти. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VII (84), Issue: 207. Budapest. 2019, pp. 35-39.

25. Пришляк О. Ю. Мультикультурна освіта: концептуальні засади. WORLD SCIENCE. Publisher – RS Global Sp. z O.O., Scientific Educational Center, Warsaw, Poland, 2019. № 9(49)Vol.1, pp 37-42.

26. Pryshlyak Oksana. Principles of Forming Intercultural Education in the European Regulations and Agreements. *International Academy Journal Web of Scholar*, 2019. 10(40), pp. 54-58.

27. Пришляк О. Ю. Культурологічні засади формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць* / ред. кол.: В. В. Кузьменко (голова та ін.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. № 41. С. 212-219.

28. Пришляк О. Ю. Вплив правових теорій міжкультурної компетентності на практику професійної підготовки фахівців до міжкультурної взаємодії професій. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць* / ред. кол.: В. В. Кузьменко (голова) та ін.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». 2019. №.42. С. 129-136.

29. Пришляк О. Ю. Мотивація як провідний чинник формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Сер.: Педагогіка та психологія. Мукачево, 2019. № 1(9). С.103-107.

30. Пришляк О. Ю. Міжкультурна компетентність майбутніх фахівців у контексті провідних теорій міжкультурної взаємодії. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Сер.: Педагогіка та психологія. Мукачево, 2019. № 2(10). С.40-42.

31. Пришляк О. Ю. Особливості підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій до роботи у полікультурному середовищі. *Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту*. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2019. №2(44). С.146– 151.

32. Пришляк О. Ю. Міжкультурна компетентність у контексті діалогу культур. *Науковий вісник Луганського національного ун-ту імені Тараса Шевченка*. Старобільськ, 2019. № 6(329). С. 228– 239.

33. Пришляк О. Ю. Проблема визначення сутності полікультурної компетенції і полікультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних

професій у контексті компетентнісного підходу. *Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка*. Старобільськ, 2019. №.1 (324) Ч.2. С.102–112.

34. Pryshlyak Oksana. Lupak Natalia. Intercultural competence in foreign language teaching. *Людинознавчі студії*: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер.: Педагогіка / ред. кол. М. Чепіль (головний редактор) та ін. Дрогобич: ДДПУ імені Івана Франка, 2019. № 8(40). С. 185–200.

35. Пришляк О.Ю. Концептуалізація моделі міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій. *Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту*. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2021. Вип. 1(48). С. 355-360.

36. Пришляк О. Ю. Професіограма фахівця соціономічної професії в контексті міжкультурності. *Журнал Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Сер.: Соціальна робота та соціальна освіта. – 2021. Вип. 1(6). С. 220-227.

Опубліковані праці, що забезпечують апробацію результатів дослідження

37. Пришляк О. Ю. Індивідуальні завдання як складова моделі кооперативного навчання. *Сучасні тенденції викладання іноземних мов у вищій школі: індивідуальні завдання як складова навчального процесу*: матеріали доп. та повід. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 26 січня 2010 р.). Київ. 2010. С. 198-201.

38. Пришляк О. Ю. Модель кооперативного навчання у закладах освіти інклюзивної орієнтації. *Соціально-педагогічна робота в закладах освіти інклюзивної орієнтації*: матеріали доп. та повід. V Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 22 квітня 2010 р.). Хмельницький, 2010. С. 214-217.

39. Пришляк О. Ю. Індивідуальні завдання як складова моделі кооперативного навчання у процесі вивчення іноземної мови. *Іншомовна освіта як засіб міжкультурного взаєморозуміння націй і народів*: матеріали Всеукр. наук.-методич. семінару (Умань, 20 травня 2011 р.). Умань, 2011. С.72-74.

40. Пришляк О. Ю. Впровадження кооперативної технології навчання у викладанні англійської мови. *Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 13 березня 2012 р.). Київ, 2012. С. 165-169.

41 Пришляк О. Ю. Сучасне бачення професійного розвитку педагогів: зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми соціальної роботи і підготовки фахівців: розвиток волонтерського руху в Україні та за рубежом*: матеріали доп. та повід. Міжнар. наук.-практ. конф. Ужгород, 21 вересня 2012 р.) Ужгород, УНУ, 2012. С. 60-64.

42. Пришляк О. Ю. Формування інформаційної культури майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах. *Мовна комунікація: наука, культура, медицина*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 9-10 жовтня 2012 р.). Тернопіль: ТДМУ «Укрмедкнига, 2012. С. 127-129.

43. Пришляк О. Ю. Становлення ціннісних орієнтацій майбутніх соціальних працівників у процесі вивчення іноземної мови. *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери: тези доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф.*(Хмельницький, 15 листопада 2012 р.). Хмельницький: ХІСТ, 2012. С. 224-226.

44. Пришляк О. Ю. Використання інноваційних технологій навчання іноземної мови майбутніх учителів початкових класів. *Підготовка майбутніх учителів до реалізації державного стандарту початкової загальної освіти: матеріали регіонального наук.-практ. семінару* (Тернопіль, 29-30 квітня 2013 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. С. 70-73.

45. Пришляк О. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів у процесі вивчення іноземної мови. *Рівність, лідерство, спілкування в європейських прагненнях української молоді: гендерний дискурс: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф.* (Тернопіль, 5–7 жовтня 2016 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. С. 98–102.

46. Пришляк О. Ю. Досвід формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери у США. *Підготовка фахівців соціономічних професій в умовах сучасного соціокультурного простору: зб. наук. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. з міжн.* (Вінниця, 20-21 квітня 2017 р.). Вінниця: ФОП Тарнашинський О. В. 2017. № 5. С. 38–40.

47. Пришляк О. Ю. Зарубіжний досвід підготовки майбутніх фахівців до роботи у полікультурному просторі. *Соціальна робота: виклики сьогодення: зб. наук. праць за матеріалами VI Всеукр. наук.-практ. конф.* (Тернопіль, 17-18 травня 2017 р.). Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В. 2017. С. 116–119.

48. Пришляк О. Ю. Зарубіжний досвід формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до полікультурної взаємодії. *Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи: зб. наук. праць за матеріалами II Всеукр. наук.-практ. конф.* (Хмельницький, 26-27 жовтня 2017 р.). Хмельницький: ХНУ. 2017. С. 38–39.

49. Пришляк О. Ю. Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери: зарубіжний досвід. *Соціальна робота: виклики сьогодення: зб. наук. праць за матеріалами VII Всеукр. наук.-практ. конф.* (Тернопіль, 26-27 квітня. 2018 р.). Тернопіль, ФОП Осадца Ю. В., 2018. С.104 – 106.

50. Пришляк О. Ю. Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери: зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми сучасної соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців: антидискримінаційна теорія і практика: матеріали доп. та повід. Міжнар. наук.-практ. конф.* (Ужгород, 14 вересня 2018 р.). Ужгород: РІК-У, 2018. С.82 – 84.

51. Пришляк О. Ю. Сучасні підходи до підготовки фахівців соціономічної сфери у контексті євроінтеграційних процесів. *Психологічні виміри розвитку сучасної освіти України в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 20-річчя каф. практич. псих.* (Тернопіль, 19-20 жовтня 2018 р.). Тернопіль, ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. С. 267-269.

52. Пришляк О. Ю. Особливості формування міжкультурної компетентності майбутніх вчителів іноземної мови. *Іноземна мова у полікультурному просторі: досвід та перспективи*: зб. матер. I Всеукр. наук.-практ. конф. (Кам'янець-Подільський, 10 квітня 2019 р.). Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. С.117-119.

53. Пришляк О. Ю. Аналіз теорії культурних вимірів Г. Хофстеде. *Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (Ужгород, 27 вересня 2019 р.). Ужгород: РІК-У, 2019. С.80 – 81.

54. Пришляк О. Ю. Міжкультурна компетентність як науково-педагогічна проблема. *Мова та мовлення: лінгвокультурологічний, комунікативний та дидактичний аспекти*: зб. матер. I Міжнар. наук.-практ. конф. (Кам'янець-Подільський, 20-21 листопада 2019 р.). Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. С.265-268.

55. Pryshlyak O. Y., Levchuk I. Y. Intercultural competence of a contemporary teacher. *Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конференції, (Київ-Венеція, 07 січня 2021 р.). Київ-Венеція, 2021. С. 107-110.

56. Pryshlyak, O. Developing intercultural competence through education. *Тенденції забезпечення якості освіти*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 22 січня 2021 р.). Дніпро: Міжнародний гуманітарний дослідницький центр, 2021. С. 130 – 132.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

57. Пришляк О. Ю. Вдосконалення професійної підготовки соціальних педагогів в Україні в контексті використання прогресивних ідей зарубіжного досвіду. *Сучасні проблеми лінгвістичних досліджень і методика викладання іноземних мов професійного спілкування у вищій школі*: зб. наукових праць / за ред. В. Т. Сулими, С. Н. Денисенко. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. Частина 2. С.254-258.

58. Курс навчання англійської мови за художніми фільмами / Пришляк О. Ю., Закордонець Н. І, Левчик І. Ю.: навчальний. посібник для студентів вищих навчальних закладів з грифом МОН України. Тернопіль: Збруч. 2009. 224 с..

59. Пришляк О. Ю. Упровадження форм професійного розвитку педагогів: зарубіжний досвід. *Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди*. Серія педагогічна / За ред. В.Г. Кременя. Київ, 2012. № 27. Том 1(34). С. 333-339.

60. Пришляк О. Ю. Кооперативна методика навчання іноземної мови. *Науковий вісник Національний університет «Острозька академія»*. Серія Філологічна. Острог, 2012. Випуск 25. С. 292-295.

61. Пришляк О. Ю. Мультикультуралізм і мультикультурна освіта за рубежем та в Україні. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Журнал Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань. 2019. № 2. С. 39-47.

АНОТАЦІЇ

Пришляк О. Ю. Теорія і методика формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2021.

Дисертація є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій в умовах закладу вищої освіти. Схарактеризовано філософсько-культурологічні засади міжкультурної освіти і зарубіжний досвід підготовки фахівців соціономічних професій до роботи у міжкультурному середовищі.

Обґрунтовано концепцію формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій. Розроблено й імплементовано систему формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій у закладах вищої освіти, яка охоплює комплекс взаємопов'язаних функціональних блоків: концептуально-цільового, структурно-змістового, процесуально-технологічного та результативно-оцінювального. Упроваджено в практику навчально-методичне, змістово-технологічне забезпечення та організаційно-педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій у закладах вищої освіти.

Ключові слова: заклад вищої освіти, фахівець соціономічних професій, міжкультурна освіта, міжкультурна компетентність, професіограма фахівця, система, моделювання, навчально-методичне та змістово-технологічне забезпечення, міжкультурне освітнє середовище.

Пришляк О. Ю. Теория и методика формирования межкультурной компетентности будущих специалистов социономических профессий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2021.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы формирования межкультурной компетентности будущих специалистов социономических профессий в условиях учреждения высшего образования. Охарактеризованы философско-культурологические основы межкультурного образования и зарубежный опыт подготовки специалистов социономических профессий к работе в мультикультурной среде.

Обоснована концепция формирования межкультурной компетентности будущих специалистов социономических профессий. Разработана й имплементирована система формирования межкультурной компетентности будущих специалистов социономических профессий в учреждениях высшего образования, которая охватывает комплекс взаимосвязанных функциональных

блоков: концептуально-целевого, структурно-содержательного, процессуально-технологического и результативно-оценочного. Внедрены в практику учебно-методическое, содержательно-технологическое обеспечение и организационно-педагогические условия формирования межкультурной компетентности будущих специалистов в учреждениях высшего образования.

Ключевые слова: учреждение высшего образования, специалист социэкономических профессий, межкультурное образование, межкультурная компетентность, профессиограмма специалиста, система, моделирование, учебно-методическое и содержательно-технологическое обеспечение, межкультурная образовательная среда.

Pryshliak O. Yu. Theory and Methods of Formation of Intercultural Competence of Future Specialists of Socionomic Professions. – Manuscript.

The dissertation for a scientific degree of the Doctor of Pedagogy Sciences in specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, 2021.

The dissertation is a theoretical and experimental study into the problem of formation of intercultural competence of future specialists of socionomic professions in the conditions of higher education institution. The bibliographic analysis of the problem of professional training of specialists of socionomic professions to work in an intercultural environment and the formation of their intercultural competence in higher education was carried out. The conceptual bases of formation of the investigated construct are substantiated. Philosophical and culturological principles of intercultural education, features of functioning of specialists of socionomic professions in the intercultural context were characterized.

An analysis of the peculiarities of the development of intercultural education and training of specialists of socionomic professions to work in an intercultural environment in the United States and the EU was carried out. The major theories of intercultural interaction (Anxiety Uncertainty Management, Face Negotiation Theory, Communication Accommodation Theory, Integrative communication theory of cross-cultural adaptation, Cultural schema theory, Cultural Identity Theory, Identity Management Theory, Cultural dimensions theory, The uncertainty reduction theory, etc.) and the models of intercultural competence (Compositional, Co-orientational, Developmental, Adaptational and Causal path models) were translated and introduced into scientific terminology.

The concept of formation of intercultural competence of future specialists of socionomic professions, based on ideas of integration of formal and informal intercultural education was developed; the formation of intercultural competence in the process of professional training with ensuring the phasing of the researched process and its educational-methodical and content-technological support and methodological, theoretical, methodical and technological concepts were outlined.

The author has implemented a system of formation of intercultural competence of a specialist of socionomic professions in a higher education institution, which covers a set of interconnected functional blocks. These blocks include: conceptual-target (purpose, tasks, methodological approaches, general and special pedagogical

principles), structural-semantic (conceptualization, professional profile of the specialist; components of intercultural competence; procedural-technological (provides educational and methodical materials, content and technological support of educational, practical, research, educational and self-educational activities of students, stages (propaedeutic (1st year), basic (2nd year), integrative (3rd years), creative (4th year) and result-evaluation (criteria, indicators and levels (low, medium sufficient, high) and the result of the formation of the studied phenomenon.

A conceptualization and a professional profile of a specialist in socio-economic professions were developed. The components of intercultural competence of future specialists of socio-economic professions (motivational, cognitive, activity-communicative and conative and their indicators: motivational (motivation for the formation of intercultural competence, the formation of values); cognitive (formation of knowledge and understanding of intercultural competence); activity practical (ability to professional activity in an intercultural environment and behavioral flexibility); professionally communicative (communicative knowledge and communicative skills); reflexive personal (ability to reflect and the formation of personal qualities) were described; levels of the formation of intercultural competence of future professionals of socio-economic professions (low, medium, sufficient, high) were characterized.

The author implemented educational and methodical materials, content and technological support and organizational-pedagogical conditions of effective functioning of the system of formation of intercultural competence of future specialists of socio-economic professions in higher education institutions (motivation to study and professional activity in the intercultural environment; creation of intercultural educational environment in higher education institution; ensuring active self-development and self-improvement through the use of innovative pedagogical, information and communication technologies).

The quantitative and qualitative analysis of the results of the process of formation of intercultural competence of future specialists of socio-economic professions in higher educational institutions was carried out. The results showed statistically significant differences between the levels of intercultural competence in the experimental and control groups of students. This allowed us to confirm the general hypothesis of the study on the effectiveness of the process of formation of intercultural competence of future specialists of socio-economic professions in higher education institutions due to the condition of introduction into the process of education the developed system and observance of the outlined organizational and pedagogical conditions of its effective functioning.

Key words: institution of higher education, specialist of socio-economic professions, intercultural education, intercultural competence, professional profile of a specialist, system, modeling, educational and methodical materials, content and technological support, intercultural educational environment.

Підписано до друку 04.08.2021.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 80 г/м². Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 08/21/2-2

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. +38 (097) 988-53-23

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.